

Kloostergang

Kloostergang is nummer 14 in de Toer Reeks, een serie van kleine, krachtige boeken die het gesprek in de gemeente over allerlei thema's wil stimuleren en verdiepen. De serie staat onder redactie van drs. Annelies Bouwman-Meeuse, voormalig medewerker Protestants Centrum voor Toerusting en Educatie van het Dienstencentrum van de Protestantse Kerk, drs. Hanna van Dorssen, theologe en communicatieadviseur van de Protestantse Kerk en Diaconie Amsterdam en dr. René van der Rijst, predikant te Haarlem-Noord en Spaarndam.

Eerder verschenen:

- Bert L. van der Woude (red.), *Wie kan er aarden hier beneden? Over de betekenis van de hemel* (2008)
- Mirjam van Veen, *Koppig profeet en werelds geleerde. Een boekje open over Johannes Calvijn* (2009)
- Jan L. de Jong, *Voorbij het Woord. Beeldende kunst als bron van Bijbeluitleg* (2009)
- Piet van Midden, *Oersoep en oervloed. Bijbels spreken over schepping* (2010)
- Hanna van Dorssen (red.), *Wie is God? Een vraag van alle eeuwen* (2010)
- Hanna van Dorssen, *Lieve deugd. Zeven deugdelijke bijbelse figuren* (2012)
- Alfred C. Bronswijk, *Geloven op ooghoogte. Iconen, geschiedenis, schoonheid, betekenis* (2012)
- René van der Rijst, *Over geloven gesproken. Het geloofsgesprek tussen ouders en volwassen kinderen* (2013)
- Nienke van Anandel, *Van horen zingen. Wegwijs in het nieuwe Liedboek* (2013)
- Nico ter Linden, *Randfiguren. Over Tobit, Judit en de Makkabeeën* (2014)
- Nelleke de Jong-van den Berg, *En plein public! Religie en geloven in het publieke domein* (2014)
- Anne Marie Booij, *Uw koninkrijk kome wat komt. Met de jood Jezus op weg naar Pasen* (2015)
- Annelies Bouwman en René van der Rijst (red.), *Per missie* (2015)

Onder redactie van René van der Rijst

Kloostergang

Leven op het ritme van de stilte

Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council® (FSC®) draagt. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloor- en zwavelvrij gebleekt.

www.uitgeverijboekencentrum.nl

Ontwerp omslag: Studio Anton Sinke, www.antonsinke.nl
Lay-out en dtp: Gewoon Geertje, www.gewoongeertje.nl

ISBN 978 90 239 7054 5

NUR 708

© 2016 Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Inleiding	7
1. Gastvrijheid in het kloosterleven	13
2. Gesprek met zuster Makrina	23
3. Wonen in psalmen	29
4. Lectio divina	37
5. Leken in het klooster	45
6. Meditatie en stille tijd 'met lichaam en ziel'	51
7. Benedictus en de stilte als inspiratiebron voor leven en werk	61
8. Christelijke leefgemeenschappen in Nederland	71
Personalialia	79

Inleiding

René van der Rijst

De abt Antonius zei: 'Wie in de eenzaamheid (van een kluis) zit en stil is, is ontkomen aan drie oorlogen: horen, spreken en zien. Toch zal hij tegen één ding voortdurend vechten: dat is zijn eigen hart.'

Aan het einde van de derde eeuw begonnen vrome christenen zich terug te trekken in de Egyptische woestijn om daar als kluizenaar te leven. Onafhankelijk van andere mensen, ver van de drukte van de wereld en haar verzoeking, hopen ze dicht bij God te kunnen leven.

Onder de indruk van hun leven en – zoals het verhaal gaat – in opdracht van een stem uit de hemel, sticht Pachomius hier rond het jaar 320 het eerste klooster. Binnen korte tijd ontstaan er overal in de woestijnen van Noord-Afrika en Israël dit soort gemeenschappen – van het begin af aan zijn er zowel mannen- als vrouwenkloosters – en vervolgens ook in West-Europa. Als protest, ook, tegen de groeiende macht van de kerk wilde men leven in eenvoud. De kloosterlingen leefden celibatair, in gehoorzaamheid aan God, en deelden hun bezittingen.

In de loop der eeuwen vertakte het kloosterwezen zich in vele verschillende ordes, maar dit bleven de grondregels: de gelofte van armoede, van kuisheid en van gehoorzaamheid. Ook bleven kloosters hun protestkarakter behouden, tegen de macht van de kerk of haar 'verwereldlijking', of tegen

maatschappelijke misstanden. Kloosters vormden steeds een alternatieve maatschappij met een andere vorm van samenleven. Dit protest kon leiden tot terugtrekking uit de maatschappij en het leiden van een contemplatief leven. Maar vaak heeft het juist ook geleid tot een zich actief inzetten in de wereld om deze te veranderen. Er is in de loop der eeuwen onnoemelijk veel ‘monnikenwerk’ (en ‘nonnenwerk’) verricht. De ‘actieve ordes’, zoals deze genoemd werden in onderscheid van ‘contemplatieve ordes’, stichtten scholen, bouwden ziekenhuizen, ontgonnen land, bestreden armoede en verspreidden het evangelie. Nog steeds zijn er mensen te vinden die ooit bij de nonnen op school hebben gezeten of door hen verpleegd zijn.

Kloosterordes

De rooms-katholieke traditie kent diverse kloosterordes: ‘families’ van kloosters die allemaal dezelfde Regel volgen. Een Regel is een soort handboek dat de gang van zaken binnen een klooster regelt.

De belangrijkste en meest invloedrijke Regel was die van Benedictus van Nursia (zesde eeuw). *Ora et labora* (bid en werk) is kenmerkend voor de benedictijnse spiritualiteit. De trappisten – bekend van het bier – zijn ontstaan uit een ‘familieruzie’ met de benedictijnen. Zoals dat gaat, konden ook kloosters de verlokkingen van de wereld niet altijd weerstaan. De trappisten wilden terug naar een strikte naleving van de Regel van Benedictus, onder andere door zich van vlees te onthouden.

De augustijnen of kloosterheren vormen een andere kloosterorde. Hun Regel is ontleend aan een aantal geschriften van Augustinus (354-430), hoewel deze orde pas veel later ontstaat. Deze orde legt zich vooral toe op onderwijs. De norbertijnen, die in hoofdstuk 1 besproken worden, volgen ook de Regel van Augustinus.

De franciscanen leven volgens de Regel van Franciscus (dertiende eeuw). Zij vormen een ‘bedelorde’: Franciscus wilde Jezus navolgen, die zijn leerlingen erop uit stuurde zonder voedsel. Ze moesten leven van wat de mensen hun

gaven. Een van de volgelingen van Franciscus, Clara, geldt als de stichtster van de vrouwelijke tak van de franciscanen, de clarissen. De franciscaanse beweging, een beweging van mensen die zich aangetrokken voelen tot Franciscus en Clara, omschrijft dit leven als volgt:

We treden in de voetsporen van Franciscus van Assisi. We willen liever bezielde leven. Leven met open oor en luisterend hart. Regelmatig afstand nemen van onze dagelijkse beslommeringen. Eigenwaarde ontnemen, niet aan macht, bezit of succes, maar aan de ervaring onderdeel te zijn van een grootse schepping. Leven met eerbied voor het leven.

Ook de dominicanen, eveneens gesticht in de dertiende eeuw, vormen een bedelorde. Zij leggen zich vooral toe op studie en op het onderwijs. Dominicanen worden ook wel predikheren genoemd. In de tijd van hun ontstaan was er veel onwetendheid over het christelijk geloof – de geschiedenis herhaalt zich steeds opnieuw. De dominicanen zagen het als hun taak het ware geloof te verspreiden en op te treden tegen ketterijen.

De orde van de jezuïeten ten slotte ontstond ten tijde van de Reformatie. De orde werd opgericht voor ziekenzorg, maar legde zich ook toe op studie. Ignatius van Loyola, de stichter van de orde, wilde er een haast militaire beweging van maken, met een strikte Regel en in absolute gehoorzaamheid aan de paus. Hoewel de jezuïetenorde als kloosterorde geldt, leven jezuïeten vaak niet in kloosters.

De huidige paus is van oorsprong jezuïet, maar koos als naam Franciscus en is in zijn optreden als paus ook meer franciscaan dan jezuïet. Een bekende Nederlandse ex-jezuïet is Huub Oosterhuis.

Kloosters en protestanten

God zei tegen de mensen nadat zij waren geschapen: 'Wees vruchtbaar en vermenigvuldig u!' Deze uitspraak is een klap

in het gezicht van de wet van de paus en stelt alle geestelijken, monniken en nonnen vrij om in het huwelijk te treden.

Met deze woorden had Luther vooral vrouwenkloosters op het oog. Vrouwen, vond hij, hoorden niet celibatair te leven. Ze hoorden te trouwen en kinderen te krijgen. Maar ook mannen waren volgens hem ongeschikt voor het celibaat: het zou juist tot zonde leiden als zij de 'neigingen van het vlees' onderdrukten. Luther, van oorsprong een augustijner monnik, trouwde zelf met Katharina van Bora, een voormalige benedictines. Het ware, christelijke leven, vond Luther, moet niet in de afzondering van een klooster geleefd worden, maar in het dagelijks leven. Ieder mens moet als het ware als een monnik of als een non leven: in alles gericht op God. Maar dan dus wel getrouwd.

Het gevolg was dat in veel protestantse landen kloosters werden gesloten. Voor Henri VIII van Engeland was dat trouwens ook een mooie manier om aan geld te komen: hij eigende zich de bezittingen van kloosters toe.

Maar het verlangen bleef. Het verlangen naar alternatieve vormen van gemeenschap en andere vormen van leven. Zo kwamen er diaconessen: ongetrouwde protestantse vrouwen die vooral de ziekenzorg op zich namen. Nog steeds zijn er de nodige 'diaconessenhuizen': van oorsprong protestantse ziekenhuizen. Kloosters hebben ook altijd een rol gespeeld in de emancipatie van vrouwen: alleen in kloosters konden vrouwen doorgaans een opleiding volgen en een beroep uitoefenen. Zo waren ook diaconessen 'geëmancipeerde vrouwen'.

Vandaag de dag zijn het vaker protestanten dan katholieken die op retraite gaan in een klooster en daar de stilte zoeken. Alsof er toch een andere ruimte en een andere tijd nodig is om je te bezinnen. Weg van de wereld en alles wat moet.

Jongeren trekken massaal naar Taizé, van oorsprong ook protestants, tegenwoordig oecumenisch. In Grandchamp in Zwitserland is een protestants vrouwenklooster dat nauw met Taizé verbonden is en dat nog steeds nieuwe zusters trekt, uit de hele wereld.

De opzet van dit boek

In dit boek maken we de gang van binnen het klooster naar buiten. Van het kloosterleven naar het dagelijks leven, in de hoop dat onderweg het leven op het ritme van de stilte meegaat. Sommige hoofdstukken zijn meer informatief, andere zijn ook heel praktisch: hoe doe je dat, mediteren, psalmen lezen op kloosterlijke wijze, *lectio divina*? En als kloosterling worden een stap te ver is, wat kun je dan zelf in je dagelijks leven doen?

In het eerste hoofdstuk van dit boek neemt Jeroen Jeroense u mee voor een rondleiding door de norbertijnenabdij van Postel om onderweg kennis te maken met het leven in een klooster.

In hoofdstuk 2 komt zuster Makrina aan het woord om te vertellen over haar keuze voor en haar leven in het orthodoxe klooster 'Geboorte van de Moeder Gods' in Asten. De oosters-orthodoxe traditie is tot dusver nog niet aan de orde geweest, maar ook daar bestaan sinds de eerste eeuwen kloosters.

Een belangrijk onderdeel van het kloosterleven is het zingen en bemediteren van de psalmen. Elke week worden alle 150 psalmen gezongen in de 'getijden', de dagelijkse diensten. In hoofdstuk 3 laat Jeroen Jeroense u kennismaken met deze manier van psalmen zingen en lezen.

In hoofdstuk 4 schrijft Kick Bras over *lectio divina*, de wijze waarop in kloosters de Bijbel gelezen wordt, die nogal verschilt van de manier waarop de meeste protestanten de Bijbel lezen.

Nadat we zo in het klooster rondgekeken hebben en meegedaan hebben met de broeders en zusters, doen we een stapje naar buiten. Tineke van Kampen is oblaat of lekenzuster bij de St. Adelbertabdij in Egmond-Binnen. Protestant van oorsprong, is zij steeds meer toegegroeid naar de kloosterlijke manier van leven. Ze is echter niet ingetreden, maar leeft thuis – en vaak ook in het klooster zelf – mee met het kloosterleven. In hoofdstuk 5 vertelt zij hier meer over.

In het klooster is meditatie een vast onderdeel van het dagritme. In het dagelijks leven is het veel lastiger hier tijd en

ruimte voor te maken. Arjette Kuipers vertelt in hoofdstuk 6 iets over nut en noodzaak van meditatie en geeft praktische aanwijzingen hoe je dit deel kunt laten zijn van je leven.

Yvonne Nieuwenhuis vertelt in hoofdstuk 7 over haar fascinatie voor de Regel van Benedictus. Allerlei elementen daaruit blijken heel bruikbaar voor een goed leven buiten het klooster.

Rosalie Israël ten slotte schrijft in hoofdstuk 8 over 'christelijke leefgemeenschappen'. Hoewel de kloosters langzaam leeglopen, blijft er behoefte bestaan aan kloosterachtige gemeenschappen, waarvan er de laatste jaren steeds meer komen. Wat boeit er zo aan deze vorm van samenleven?

Zelf een klooster bezoeken

Mocht u na lezing van dit boekje de behoefte hebben zelf eens voor kortere of langere tijd een klooster te bezoeken, dan kan dat. De meeste kloosters hebben gastenverblijven en bieden de mogelijkheid met (een gedeelte van) het kloosterbestaan mee te leven. Soms worden er cursussen of trainingen aangeboden.

Om het u gemakkelijk te maken, hebben kloosters tegenwoordig een heuse startpagina – <http://klooster.startpagina.nl> – waarop alles over kloosters te vinden is.

1. Gastvrijheid in het kloosterleven

De plattegrond van de norbertijnenabdij van Postel als gids

Jeroen Jeroense

Virtuele rondleiding door het gebouw

De abdij van Postel op de grens van Nederland en Vlaanderen voldoet ruimschoots aan het beeld dat mensen van een klooster hebben. Het vormt dan ook een prima decor om de gast een korte inwijding te geven in het kloosterleven. Een virtuele rondleiding waarbij de essentie van het biddende en arbeidende leven uit de doeken wordt gedaan. Ieder gebouw uit het klooster correspondeert met een specifieke eigenschap van het kloosterleven. Kortom: we stappen de wereld van een bijzonder vormgegeven geestelijk leven binnen en laven ons aan een eeuwenoude spiritualiteit.

We doorlopen in een rustig tempo achtereenvolgens het poortgebouw, de cellen, de kapel, het paradisum, het gastenkwartier, de kruidentuin en de werkplaats. Natuurlijk zijn er nog meer gebouwen in een kloostercomplex te onderscheiden, maar we houden het bij deze meest kenmerkende. Als de gebouwen zijn doorlopen, hebben we een eerste kennismaking achter de rug.

Norbertijnenabdij van Postel

Het poortgebouw

De witte poort die Postel verbindt met de buitenwereld ziet er uitnodigend uit. Door de bomen en het vele groen schemeren een kloostermuur en toren. Ze verraden de bezoeker wat er voor moois te wachten staat. Een kloostercomplex met oude en nieuwe gebouwen, die samen toch een passend geheel vormen, omringd door tuinen, vruchtbare grond en prachtige beuken die minstens de vorige eeuw nog hebben meegeemaakt.

Het poortgebouw vormt een duidelijke scheiding tussen de wereld van het klooster en die daarbuiten. Wie eenmaal de zware deur geopend heeft, is een andere wereld binnengetreden. Een werkelijkheid waar de ontmoeting met God op een speciale manier is gestructureerd en vormgegeven. Geen drukke agenda die het leven dicteert, maar de geregelde orde van de getijden. Als bezoeker van de abdij laat je je meenemen door de structuur van de abdij en dat schenkt ruimte voor de Geest en de ontmoeting met de Eeuwige. Allerlei keuzes die in het modale bestaan moeten worden gemaakt, zijn al besloten. Hoe laat je opstaat en de nachtrust opzoekt, wanneer je

de maaltijd tot je neemt en wat er op tafel wordt gezet, het is al voor je beslist. Dat schenkt rust en ruimte die gevuld wordt met een aandachtig luisteren. Oplettend horen naar wat de Eeuwige te zeggen heeft, de ander en jezelf.

Wie een klooster binnentreedt, voor even of langere tijd, moet zich van deze scheiding bewust zijn om het andere karakter onbevooroordeeld te genieten. In een klooster is het leven nu eenmaal bewust anders georganiseerd dan in de wereld. Wanneer je onder het poortgebouw bent getreden, is het zaak even je 'jas' uit te doen en een denkbeeldige pij aan te trekken. Dan ervaar je sneller de betekenis van het kloosterleven.

Cellen

Na de poort geopend te hebben, ontdek je al snel een bewoner in witte pij. De abdij van Postel wordt bewoond door zogenaamde 'witheren'. Al sinds 1140 vormen de norbertijnen hier een gemeenschap. Het zijn navolgers van Norbertus. Hij werd geboren rond 1080 als tweede zoon van de Heer van Gennepe. Aangezien in die tijd de oudste zoon het gehele erfgoed erfde, bleef er voor Norbertus niets over. Een andere weg om carrière te maken, was die van het geestelijk leven. Zo trok Norbertus naar Xanten, waar hij onderdak vond bij de seculiere kanunniken die er de Regel van Aken volgen. Norbertus leefde daar gezien zijn afkomst een leven van pracht en praal. Hij was zelfs een graag geziene gast aan het hof van de Keulse keurvorst Frederik I. Als hofkapelaan reisde hij in het gevolg van keizer Hendrik V naar Rome, waar hij de paus ontmoette. Eenmaal terug werd hem een bisschopszetel aangeboden die hij weigerde. Norbertus trok zich terug en besloot zich te wijden aan gebed, studie en stilte.

Een herbronningsproces was begonnen. Uiteindelijk trok hij door Europa als een van de vele 'Wanderprediger' die opriepen tot boete en bekering. Na vele omzwervingen kreeg Norbertus van de kerkelijke autoriteiten goedkeuring om een gemeenschap te stichten bij het Sint-Janskerkje op een plek Prémontré genaamd, diep in het woud van het Franse Cousy.